

Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні

Вступ

Концепція післядипломної освіти (далі - Концепція) визначає цілі та завдання у справі розвитку професіоналізму кадрового потенціалу, вдосконалення функціонування загальнонаціональної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців для професійної діяльності у різних галузях економіки, державного управління, місцевого самоврядування і таке інше.

Концепція ґрунтується на положеннях Конституції України, Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Законах України "Про освіту", "Про професійно-технічну освіту", "Про наукову і науково-технічну діяльність", "Про вищу освіту", Указах Президента України від 23 лютого 2000 року N276 "Про першочергові заходи щодо реалізації "Послання Президента України до Верховної Ради України" "Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000-2004 роки", Положенні про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту), державних стандартах освіти, нормативно-правових актах чинного законодавства України з питань освіти і науки, а також враховує міжнародний досвід управлінського та інформаційно-технологічного забезпечення окремих напрямів професійної діяльності.

Основними передумовами розробки Концепції є сучасні процеси становлення демократичної, правової, соціальної держави, розвиток засад громадянського суспільства, інтеграція України в Європейське співтовариство, проведення освітньої реформи, зокрема реформування післядипломної освіти, спрямованої на її вдосконалення.

Сутність післядипломної освіти визначено Законом України "Про вищу освіту"(ст.10): "Післядипломна освіта - спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення й оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду".

Багатоаспектність функцій і завдань післядипломної освіти, що реалізуються відповідними навчальними закладами, актуалізують необхідність визначення концептуальних основ неперервного професійного зростання громадян, постійного оновлення напрямів, змісту і форм навчання відповідно до потреб економічного та соціального розвитку України, становлення демократичного суспільства.

Сучасні потреби державотворення, тенденції економічного розвитку суспільства обумовлюють необхідність вирішення низки проблем, серед яких:

- визначення професійного післядипломного навчання як обов'язкової невід'ємної складової частини професійної діяльності громадян та забезпечення гарантованих державою умов для такого навчання;
- розробка необхідної нормативно-правової бази, що сприятиме функціонуванню і подальшому розвитку системи післядипломної освіти;
- формування змісту професійного навчання та організація навчального процесу відповідно до потреб економічного і соціального розвитку держави на основі впровадження результатів сучасних наукових досліджень, широкого використання вітчизняного та зарубіжного досвіду в сфері професійної підготовки та навчання дорослих;
- упорядкування та оптимізація мережі навчальних закладів післядипломної освіти шляхом поєднання галузевого принципу організації післядипломної освіти з широкою міжгалузевою і регіональною кооперацією та врахування соціально-економічного розвитку України;
- розширення професійного профілю при отриманні другої вищої освіти та підвищенні кваліфікації фахівців шляхом внесення відповідних пропозицій до існуючого Переліку спеціальностей та спеціалізацій з урахуванням потреб галузей народного господарства держави та регіонів;
- залучення професорсько-викладацьких та наукових кадрів вищої школи, академічної та галузевої науки, провідних фахівців до навчального процесу в системі післядипломної освіти;
- забезпечення єдності і дієвості управління та регулювання діяльності всіх елементів системи післядипломної освіти.

Система післядипломної освіти передбачає професійне навчання фахівців, які відзначатимуться:

- здатністю запроваджувати цінності демократичної, правової держави;

- професійними вміннями та навичками, що ґрунтуються на сучасних спеціальних знаннях, критичному мисленні, здатності застосовувати наукові надбання на практиці.

Основні цілі, завдання та принципи післядипломної освіти

Метою післядипломної освіти є задоволення індивідуальних потреб громадян у особистісному та професійному зростанні а також забезпечення потреб держави в кваліфікованих кадрах високого рівня професіоналізму та культури, здатних компетентно і відповідально виконувати посадові функції, впроваджувати у виробництво новітні технології, сприяти подальшому соціально-економічному розвитку суспільства.

Серед завдань системи післядипломної освіти, що мають бути вирішеними, основними є:

- приведення обсягів та змісту перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у відповідність із поточними та перспективними потребами держави ;

- формування змісту навчання, виходячи з його цільового спрямування, посадових обов'язків фахівців, попередньо здобутої ними освіти, досвіду діяльності, індивідуальних інтересів і потреб громадян;

- застосування сучасних навчальних технологій, що передбачають диференціацію, індивідуалізацію, запровадження дистанційної, очно-заочної та екстернатної форм навчання;

- розробка та постійне вдосконалення змісту післядипломної освіти ;

- забезпечення органічної єдності з системою підготовки фахівців шляхом урахування потреб ринку праці;

- оптимізація мережі навчальних закладів системи післядипломної освіти на засадах поточного та стратегічного планування потреб у професійному навчанні фахівців;

Завдання мають вирішуватись на основі вдосконаленої нормативно-правової бази загальнонаціональної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців.

Основними принципами організації післядипломної освіти є:

- гуманізація, демократизація, науковість, єдність, комплексність, диференціація, інтеграція, неперервність та наскрізність;

- органічна єдність із системою підготовки фахівців, зв'язок з процесом ринкових перетворень, різних форм власності і господарювання, реструктуризацією економіки;

- орієнтація на актуальні та перспективні сфери трудової діяльності згідно з попитом на ринку праці;

- відповідність державним вимогам та освітнім стандартам;

- впровадження модульної системи навчання з урахуванням індивідуального підходу до кожної особи та за потребою.

Післядипломну освіту слід розглядати не тільки як систему підвищення кваліфікації та перепідготовки дипломованих спеціалістів, а і як форму освіти дорослих, виходячи з їх індивідуальних потреб у здобутті певних знань, виробленні навичок і умінь, особистісному і професійному зростанні.

В той же час післядипломна освіта як система навчання дорослих зможе бути ефективною лише за умов, коли вона буде спиратися на найголовніший принцип - оперативно і максимально повно забезпечувати потреби як суспільства, так і окремих громадян.

Зміст післядипломної освіти

Зміст післядипломної освіти визначається на основі вимог суспільства до кадрового забезпечення галузей господарства, до засобів, форм і методів професійної діяльності на основі освітньо-професійних програм відповідного напрямку та включає широкий спектр фахової, соціальної, економічної, правової, організаторської підготовки фахівців тощо. Навчання забезпечує поєднання фундаментальності науково-теоретичного матеріалу з практичною спрямованістю у вирішенні конкретних завдань розвитку відповідних галузей .

В основу підвищення кваліфікації, перепідготовки фахівців та інших форм післядипломної освіти закладаються прогресивні технології, які стимулюють зацікавлене ставлення слухачів до теоретичних знань та передового досвіду, відбивають у формах і методах навчання цілісний і загальний зміст професійної діяльності, сприяють засвоєнню ефективних способів вирішення фахових проблем..

Зміст післядипломної освіти формується з урахуванням галузевої та рівневої специфіки за такими напрямками:

- соціально-економічний (філософія, соціологія, культурологія, українознавство, етика, екологія, право, економіка, менеджмент, інформаційні технології, іноземна мова тощо);
- психолого-педагогічний (загальна, вікова, соціальна, професійна психологія, педагогіка, акмеологія тощо);
- науково-теоретичний (актуальні проблеми розвитку науки, культури, освіти та виробництва);
- практично-прикладний (здобуття певних знань, умінь та вироблення навичок, особистісне та професійне зростання);
- методичний (за фахом та посадовими категоріями);
- управлінський (за галуззю та посадовими категоріями).

Перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється післядипломна освіта, встановлюється згідно з переліком напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями.

Зміст післядипломної освіти регламентується державними стандартами, навчальними планами, програмами та іншими нормативними документами органів державного управління освітою.

Зміст післядипломної освіти, яка завершується державною атестацією та присвоєнням кваліфікації відповідного рівня, визначається стандартами підготовки фахівців того ж освітньо-кваліфікаційного рівня.

Навчальні плани та програми розробляються закладами післядипломної освіти з урахуванням рекомендацій Міністерства освіти і науки України і затверджуються в установленому порядку.

Виходячи з підвищеної категорії складності роботи, навчальне навантаження викладачів системи післядипломної освіти може бути зменшено відповідно до контингенту слухачів. Обсяги навчального навантаження повинні регулюватися спеціальним положенням.

Терміни, періодичність навчання, обсяги навчального часу в системі післядипломної освіти встановлюються закладами ПО згідно з відповідними нормативними документами та державними стандартами освіти за погодженням із замовником, відповідно до обраних форм і видів навчання, а також порядку і періодичності атестації фахівців відповідної галузі..

Навчальний процес в закладах післядипломної освіти повинен будуватися на прогресивних професійних та педагогічних технологіях, досягненнях науки і практики.

В післядипломній освіті застосовуються денна, заочна, вечірня, дистанційна форми навчання, поєднання цих форм. Особливою формою навчання осіб, які мають відповідний освітньо-кваліфікаційний рівень, є екстернат.

Підвищення науково-професійного рівня з метою опанування вітчизняними і світовими досягненнями в певній галузі знань, реалізації завдань наукової діяльності забезпечується через навчання в аспірантурі, докторантурі та інших прирівнених до них форм підготовки наукових кадрів, а також через стажування в наукових та науково-виробничих центрах.

Перепідготовка, спеціалізація, підвищення кваліфікації, стажування, інші форми фахового зростання, а також навчання в аспірантурі та докторантурі іноземних громадян здійснюється на підставі міжнародних угод та інших нормативно-правових актів в установленому порядку.

Організаційні форми і структура управління післядипломної освіти

Гнучкість, динамічність і варіативність післядипломної освіти забезпечується завдяки функціонуванню різноманітних організаційних форм, що включають: перепідготовку, підвищення кваліфікації, спеціалізацію,

стажування, навчання в аспірантурі та докторантурі, а також прирівнені до них галузеві форми (ад'юнктура, клінічна ординатура тощо). Згідно із Законом України "Про вищу освіту" :

Перепідготовка - це отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду.

Спеціалізація - це набуття особою здатності виконувати окремі завдання та обов'язки, які мають особливості в межах спеціальності.

Розширення профілю (підвищення кваліфікації) - це набуття особою здатності виконувати додаткові завдання та обов'язки в межах спеціальності.

Стажування - набуття особою досвіду виконання завдань та обов'язків певної спеціальності.

Характерною ознакою післядипломної освіти є органічне поєднання стаціонарних форм роботи (курсний період) з самостійною роботою фахівців, яка забезпечується відповідними методичними службами в міжкурсний період.

Після завершення навчання за відповідною формою післядипломної освіти слухачі отримують документи встановленого зразка, визначеного законом України "Про вищу освіту" та іншими законодавчими актами.

Післядипломну освіту забезпечують вищі навчальні заклади післядипломної освіти, структурні підрозділи вищих навчальних закладів відповідного рівня акредитації, центри, спеціалізовані курси, які функціонують на базі галузевих міністерств, відомств та окремих підприємств, наукові, науково-методичні, методичні установи, професійно-технічні навчальні заклади освіти, які здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку робітничих кадрів; відповідні підрозділи в організаціях та на підприємствах.

Рівень освітньої діяльності закладу післядипломної освіти, що здійснює освітні послуги щодо надання вищої освіти, визначається на основі державної акредитації.

Освітня діяльність в системі післядипломної освіти може здійснюватись закладами різних форм власності, які можуть створюватися юридичними та фізичними особами в установленому порядку відповідно до соціально-економічних, національних і культурно-освітніх потреб.

Система управління післядипломною освітою будується відповідно до законів України "Про освіту", "Про вищу освіту" та поєднує централізовані та децентралізовані форми керівництва фаховим зростанням спеціалістів на рівні регіонів, областей та районів, відповідно до потреб галузей.

Координуючим центром післядипломної освіти є Міністерство освіти і науки України, яке співпрацює у цьому напрямі з усіма галузевими міністерствами та відомствами, Академією наук України та галузевими академіями, що мають у своєму підпорядкуванні відповідні навчальні заклади та підрозділи, а також з мережею недержавних закладів післядипломної освіти.

Зклади післядипломної освіти незалежно від їх статусу , підпорядкування і форм власності повинні забезпечувати якість освіти відповідно до вимог державних стандартів освіти. Відповідність освітніх послуг державним стандартам освіти визначається Міністерством освіти і науки України разом із засновником шляхом ліцензування, атестації, акредитації та інспектування.

Зклади післядипломної освіти у встановленому порядку можуть створювати навчально-науково-виробничі комплекси, об'єднання, центри видавництва, філії, базові (експериментальні) заклади освіти, навчально-консультаційні пункти тощо, входити до складу навчально-науково-виробничих комплексів.

Організаційні заходи щодо забезпечення розвитку

післядипломної освіти

Реалізація визначених концептуальних положень вимагає створення належних правових, соціально-економічних, матеріально-технічних та фінансових умов, а саме:

- сформувати необхідну нормативно-правову базу;

- розробити науково-обґрунтовану методiku визначення загальнодержавних та регіональних потреб кадрового забезпечення;

- упорядкувати та оптимізувати мережу закладів післядипломної освіти, поєднавши галузевий принцип її організації з широкою міжгалузеву і регіональною кооперацією та з урахуванням соціально-економічного розвитку країни;

- сформувати новий механізм фінансування підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, передбачивши при необхідності внесення змін до чинного законодавства; слід передбачити прямий податок від прибутку чи відрахування від фонду заробітної плати у розмірі 1-2% на ці потреби підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, галузевими міністерствами, іншими органами виконавчої влади та державними адміністраціями, сформувати в вищих навчальних та закладах післядипломної освіти окремі фонди, за рахунок яких буде здійснюватись підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу;

- визначити конкретні цільові функції підвищення кваліфікації і перепідготовки спеціалістів співвідносно до різних рівнів, ланок та структур системи неперервної освіти;

- створити рівні правові та економічні умови для закладів післядипломної освіти державної та приватної форми власності;

- запровадити гнучку і динамічну систему перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з нових напрямів розвитку науки, техніки і технології, ринкових методів господарювання та управління;

- оперативно вивчати ринок праці, здійснювати постійний пошук замовників, додаткових джерел фінансування; проводити роботу з центральними та місцевими органами державної виконавчої влади з питань участі у виконанні загальнодержавних, регіональних та місцевих програм, які потребують вирішення проблем кадрового забезпечення; здійснювати тісну взаємодію з державними службами зайнятості;

- сформувати освітні програми навчання у системі післядипломної освіти відповідно до стандартів підготовки фахівців певного освітньо-кваліфікаційного рівня та рівня вже здобутої освіти, а також стандарти підвищення кваліфікації фахівців за різними освітньо-кваліфікаційними рівнями, освітньо-професійними та професійними програмами, залежно від ступеня неперервного навчання, його стадій, категорії слухачів, характеру пізнавально-професійних потреб на основі прогнозування розвитку суспільства;

- упорядкувати перелік спеціальностей та спеціалізацій перепідготовки з урахуванням існуючого переліку підготовки фахівців, державного замовлення та потреб окремих галузей регіонів ;

- провести аналіз сучасного стану навчально-матеріальної бази закладів післядипломної освіти та привести її у відповідність до нових вимог їх діяльності; об'єднати кадрові, наукові та матеріально-технічні можливості закладів післядипломної освіти з потенціалом профільних вищих навчальних закладів;

- здійснювати формування викладацького складу закладів післядипломної освіти на конкурсній основі зі встановленням рівня оплати викладачів за ринковими розцінками;

- стимулювати здійснення фундаментальних, пошукових та прикладних наукових досліджень з прогнозування та забезпечення розвитку окремих галузей, удосконалення системи післядипломної освіти та освіти дорослих на протязі всієї професійної діяльності;

- проводити культурно-освітню та просвітницьку діяльність серед громадськості;

- розробляти та реалізовувати програми і проекти в галузі післядипломної освіти із залученням науково-методичної, фінансової, технічної допомоги різноманітних громадських організацій, асоціацій, фондів, в т.ч. і міжнародних.

Післядипломна освіта повинна розглядатися як одна із пріоритетних в державі, оскільки вона безпосередньо пов'язана з перспективами економічного розвитку та соціальної стабільності суспільства. З метою її подальшого удосконалення доцільно створити при Кабінеті Міністрів України Міжвідомчу координаційну раду з питань післядипломної освіти представників міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, у підпорядкуванні яких є відповідні заклади.